

Předmluva

V roce 2013 tomu bylo přesně sto let, kdy v německé Jeně v roce 1913 péčí nakladatele Eugena Diedrichse vyšla dvoudílná práce profesora pražské Univerzity Karlovy Tomáše G. Masaryka *Rusko a Evropa*. Vyšla německy a hned po svém zveřejnění vyvolala velkou pozornost, i když byla vlastně neúplná (Masaryk od samého začátku plánoval tři díly) a také název nebyl nijak zvláště lákavý, v originále zněl: *Zur Geschichts- und Religionsphilosophie. Soziologische Skizzen, Russland und Europa. Studien über die geistigen Strömungen in Russland*. Česká verze následovala již pod názvem *Rusko a Evropa*, ale před první světovou válkou vyšlo v Laichterově nakladatelství jen 15 sešitů (vycházely časopisecky na pokračování), překlad byl dokončen až po válce a vydán 1919 (pak rychle následovala další vydání 1920, 1930, 1933, obě poslední s dodatkem Jana Slavíka, poté musela kniha čekat až do devadesátých let, kdy konečně vyšel i třetí díl česky). Důležité bylo, že brzy po německém vydání vyšel i anglický překlad (zprvu jen dvou dílů), a to v roce 1919,¹ celé dílo anglicky vycházelo (včetně Slavíkových dodatků) v letech 1955, 1961, 1968. Z dalších překladů to bylo srbochorvatské vydání (1923), italské (1925), kniha – sice až po druhé světové válce – vyšla i v japonštině. Chyběl jen ruský překlad a francouzský. Primát měla ovšem německá vydání.

Bylo by nošením dříví do lesa, kdybychom se snažili zdůvodňovat význam této knihy pro českou vědu. Tato kniha je evidentně nejrecenzovanější českou vědeckou knihou ve světě vědy v první polovině 20. století,² její význam i nadčasovost je podtržena i tím, že stále vychází v nových vydáních a zdá se, že časem nezastarala, jako se to stává většině i velmi úspěšných publikací. Na mezinárodní konferenci v Praze 1997, která konečně završila úsilí Masarykova ústavu AV ČR o úplné české vydání Masarykova díla o Rusku, zahájil své vystoupení filozof Jindřich Srovnal slovy: „*Masarykovo monumentální dílo Rusko a Evropa je hodno studia a úcty již proto, že se před ním žádný filozof / historik formovaný západoevropskou duchovní tradicí nepokusil ponořit v takové šíři a hloubce do duchovního světa carské, samoděržavím spravované a zároveň revolučními proudy zmítané říše.*“³ Masaryk se o Rusko zajímal dlouho a systematicky, ruský se začal učit již na gymnáziu v Brně a v době svých univerzitních studií ve Vídni již četl ruskou literaturu v originále, přátelil se s ruskými studenty (především s filozofem Ernestem Lvovičem Radlovem) a uveřejňoval na toto téma občasně články do českých i německých periodik. Třikrát navštívil

¹ V anglickém překladu E. a C. Paulových měla kniha název *The Spirit of Russia. Studies in History, Literature and Philosophy*.

² BEISSWENGER, M. – ROUBAL, P.: *Rusko a Evropa a svět – pokus o přehled světového ohlasu Masarykovy knihy Rusko a Evropa*. In: *TGM, Rusko a Evropa – dílo, vize, přítomnost*. Praha 2002, s. 267n.

³ SROVNAL, J.: *Rusko a Evropa a Masarykovo filozofické krédo*. In: *TGM, Rusko a Evropa – dílo, vize, přítomnost*. Praha 2002, s. 27.

Rusko na delší studijní pobyt, o jeho zájmu o Rusko svědčí i to, že v jeho obsáhlé knihovně tzv. ruské oddělení bylo druhé největší (a mělo v roce 1931, kdy se pořádala jeho knihovna, 4 460 svazků). Přibližně, jak víme z jeho korespondence s nakladatelem, od roku 1910 začal psát své velké dílo.

Toto dílo není jen zahleděno do minulosti, Masaryk do něho dokázal vložit své názory i o přítomnosti ruských poměrů a hlavně úvahy o možné budoucnosti, asi proto bylo jeho dílo, a zůstalo, tak aktuální. To také vedlo skupinu historiků a politologů, která se původně sešla u příležitosti diskuse o vztahu současného Ruska a Evropské unie, aby se na Masarykovu počest a v jeho duchu pokusili zachytit současnost ruských poměrů s výhledem na budoucí vývoj. Z původně sedmnáctičlenného kolektivu dovedlo svůj záměr k finálnímu cíli jen devět autorů (ostatní se omluvili většinou pro zaneprázdnění, někteří se asi zalekli velkého úkolu, který zprvu přijali), můžeme konstatovat, že jejich postoje (i profese) jsou odlišné, některé okolnosti i teze se v jednotlivých studiích nutně opakují, ale snaha popsat ruskou současnost s výhledem do budoucna je u všech autorů evidentní a zřejmá. Mnozí z autorů dokončují svá doktorská studia, a to je pozitivní zjištění, zvláště proto, že ruská studia jsou u nás z různých důvodů z hlediska badatelského zázemí silně zdecimována.⁴ Tito mladí autoři jsou nadějí budoucnosti, a zcela jistě budou stále více vidět na veřejnosti.

První neveliký oddíl se zabývá promyšlením problému Rusko a Evropa, je vlastním pokračováním Masaryka po sto letech. Libor Dvořák, náš přední novinář, publicista a překladatel, znalec současného Ruska předložil systematickou, uměřeně a střízlivě hodnotící úvahu, je dobré, že často cituje velkou práci přibližně 40 ruských historiků, pracujících po celém světě, editovanou Andrejem Zubovem. Hned poté pak následuje náš nejzkušenější autor Boris Sokolov, ruský historik, člen ruského PEN-klubu, autor více než 70 knih a studií z nejnovějších dějin, který pojednává o ruské historiografii po pádu komunistického režimu.

Druhá část, nejobsáhlejší, začíná studií Václava Vebera z roku 2011 o rozpadu sovětského Ruska, zániku SSSR a konci komunismu ve východní Evropě. Pak již následují práce zachycující nejnovější poměry. Historik Zbyněk Vydra z pardubické univerzity mapuje celé období Jelcinovy i Putinovy vlády (1991–2013), je charakteristické pro nový trend historického poznávání, že se opírá především o anglosaské studie a upozorňuje přinejmenším na nejlepší práce, které byly ve světě na téma novodobých dějin Ruska napsány. Vydra je členem čtyřčlenného mladého autorského kolektivu historiků, který si vzal za úkol napsat nové Dějiny Ruska do populární knižnice Nakladatelství Lidové noviny nazvané Dějiny států (ty staré, úspěšné, vyšly v 6. vydáních, poslední v roce 2010, byly sice upravovány a rozšiřovány, ale je zcela legitimní, aby mladá

⁴ Podrobněji viz VEBER, V.: Česká historiografie o Rusku a Jan Slavík - doslov po 80 letech. In: SLAVÍK, J.: *Leninova vláda (1917–1924)*. Praha 2009, s. 289n.

generace historiků napsala své pojetí dějin tohoto v Evropě tak vlivného státu. Ostatně je charakteristické, že žádný z mladých autorů tohoto oddílu tyto české Dějiny Ruska necituje). Jde o pracovní text, cenný tím, že je doprovázen podrobným poznámkovým aparátem, který pak v Dějinách Ruska nenajdeme. Pak již následuje série speciálně zaměřených prací, politolog z Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity David Příhoda popisuje a hodnotí politický systém Ruské federace, historik Ivan Macek z pardubické univerzity mapuje Putinovo období a jeho místo v nejnovějších ruských dějinách a konečně politolog Petr Pojman z Fakulty sociálních věd UK se na příkladu Ruska zabývá moderním organizovaným zločinem jako hráčem sice neznámým, ale vlivným a významným v současném veřejném životě. Jejich studie jsou v českých poměrech objektivní i inspirativní, doufejme, že budou badatelsky v tomto směru pokračovat (všichni jsou totiž doktorandi před brzkým ukončením svých studií). Jen pro zajímavost uvedu postoj asi nejznámějšího bývalého sovětského disidenta Vladimíra Bukovského, který byl vypovězen ze SSSR, vrátil se sice po pádu Sovětského svazu do země, ale v roce 1993 se rozhodl s konečnou platností vystěhovat. Ten v březnu 2013 na besedě s českými novináři na otázku, jak vidí situaci v dnešním Rusku, odpověděl mj.: *„Jako zásadní problém postsovětského Ruska vidím to, že se neuspořádal soudní proces se sovětskými elitami po způsobu Norimberského tribunálu, kde by se před zraky veřejnosti odhalila podstata a zločiny komunismu. V letech 1990 až 1992 jsem jezdil do Moskvy za lidmi kolem Jelcina a snažil jsem se je přesvědčit o tom, že potřebujeme proces s představiteli komunistického systému, že když to neuděláme, tak se vrátí, že se lidem musí ukázat, že celý ten systém byl zločinný. Souhlasil s tím i tehdejší šéf KGB Vadim Bakatin. Jediný, kdo nesouhlasil, byl Jelcin. Báł se, že to naruší stabilitu. A tím to haslo...“* a pokračuje, věděl už na začátku devadesátých let, že to špatně skončí, na což nebyl zvědavý, proto podruhé emigroval. *„A to se také přesně stalo. Postupně jsme byli svědky toho, jak se staří kágébáci stali byznysmeny, korupčníky či 'demokraty', opět upevnili svou moc a přešli do ofenzívy. V roce 2000 přišli s Putinem. Předtím vyzkoušeli několik lidí z KGB, Primasova, Stěpašina, ti se ale nehodili, až káplli na jednoho z nich, na Putina. Putin se k tomu dostal čirou náhodou, nebyl to nikdo důležitý, byl to malý člověk z KGB. Teď z něho dělají velkého špiona, úplného Jamese Bonda. Ve skutečnosti to byl nevýznamný informátor, který donášel na soudruhy z NDR. Tak se dostal k moci a okamžitě obsadil mocenské pozice bývalými kolegy. Takže 80 procent všech mocenských pozic v Rusku drží buď bývalí, nebo současní příslušníci KGB. Soustředili do svých rukou ekonomiku, peníze, moc. Ovládají teď úplně všechno. Takže je to dost smutný příběh. Jsme tam, kde jsme byli.“*⁵

⁵ PLACÁK, P. – HRADILEK, A.: Čičikovova satanistická říše – rozhovor Babylonu s Vladimírem Bukovským. *Babylon*, 20. 5. 2013, příloha s. I. a II. (citát je na s. II).

Ve třetím oddíle, který by mohl být nazván Rusko a jeho západní sousedé, přijde na přetřes vztah Ruska a Evropské unie, uvozuje ho obsáhlá studie Lukáše Tichého z FF Univerzity Hradec Králové o energetické politice v Rusku i v Evropské unii, je to téma aktuální, předmět častých summitů i jiných jednání. V Evropské unii se nedaří prosadit společnou energetickou politiku a to dává velký prostor Rusku ke snaze pokoušet se ovlivnit vztahy mezi členskými státy v EU. K dalším doplňujícím studiím patří text Alžběty Chmelařové z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (rovněž doktorandka), která se zabývá vztahem Ukrajiny a Ruska (studie je však napsána před ruským zábořem Krymu).

Historie není pro nás jen tak jednoduše nestranným převyprávěním událostí, ke kterým došlo včera, vloni nebo kdysi. Vždycky je selektivní, do zprávy o minulosti není možno zahrnout každý detail, historii tvoří hledisko vypravěče, autora – ten rozhoduje o konstrukci vyprávění, i o tom, která fakta připomene, a která vynechá. To značí, že výklad každého našeho uvedeného autora by měl být vystaven kritice i nesouhlasu, s tím počítáme. Není pochyb o tom, že všichni autoři usilovně hledají objektivní pravdu, to vyžaduje snahu o nápravu chyb minulosti, pokus o předložení revidovaného pohledu na sledované události, nebo zjištění, že i současní držitelé moci, ať už se k ní dopracovali jakkoli, i nadále používají lež, faleš i podvody, jen aby naplnili svůj sledovaný program a přiměli lidi, aby je následovali. Počítají s tím, že paměť je bohužel krátká a náchylnost lidí k sebeklamu snad nezná mezí. Skončíme bonmotem Marka Twaina, který je až otřelý svou častou citací, přesto však je pravdivý: „*Dějiny naší rasy i zkušenosti každého jedince jsou hustě posety důkazy, že pravdu není těžké zabít a že dobře řečená lež je nesmrtelná.*“⁶

Václav Veber, Pavla Štorková

⁶ Jako motto své rozsáhlé práce ji např. uvádí CANDUCI, A.: *Největší lži v dějinách – falše, podvody, svádění viny na druhé a oficiální kamufláže, které utvářely svět.* Praha 2011, s. 7.